ISSN 3030-1904

Nacionalinis
M. K. Čiurlionio
dailės muziejus

Kokią istoriją pasakoja prezidentui Antanui Smetonai skirtų dovanų muziejus?

Dr. Ingrida Jakubavičienė

2024 m., minėdama Lietuvos Respublikos prezidento Antano Smetonos 150 metų jubiliejų, Istorinė Prezidentūra Kaune Vasario 16-ąją atidarė naują ekspoziciją „*Didžiausia garbė pasveikinti*: dovanos Lietuvos Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai“. Tai tapo unikalia proga pamatyti ilgiau nei 50 metų Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje slapstytas ir iki pat atkurtos Lietuvos nepriklausomybės išsaugotas gausias prezidentui A. Smetonai įvairiomis progomis teiktas dovanas. Apie dovanų patekimo į muziejaus saugyklas peripetijas žinoma labai nedaug, tačiau yra išlikęs oficialus perdavimo raštas su 292 daiktais.

1940 m. birželio 15 d. Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, prezidentą A. Smetoną Prezidentūroje pakeitė marionetinis sovietų statytinis Justas Paleckis. Po kelių mėnesių ir pati Prezidentūra tapo Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo namais. 1941 m. pradžioje J. Paleckis inicijavo buvusios Prezidentūros turto perdavimą Kauno valstybiniam kultūros muziejui. 1941 m. balandžio 3 d. aktu muziejui buvo perduoti 292 daiktai, ideologiškai ar estetiškai netinkami sovietine įstaiga tapusiam pastatui[1]. Didžiausią istorinių relikvijų dalį sudarė A. Smetonai dovanotos dovanos, perimtos iš panaikinto Prezidento dovanų muziejaus.

Iš buvusio prezidento A. Smetonos adjutanto Vaclovo Šliogerio atsiminimų žinoma, kad po 1934 m. rugsėjį atšvęsto 60-mečio A. Smetona gavo tiek daug dovanų, kad vieną nedidelį kambarį antrame Prezidentūros aukšte skyrė joms laikyti ir eksponuoti: „<...> antrame aukšte, už didžiojo salono (užpakalinėje namo dalyje), buvo nedidelis kambarys-muziejėlis, kuriame buvo iškabinėtos ir vitrinose išdėliotos visokios prezidentui duotos dovanos, daugiausia lietuvių liaudies meno dirbiniai, sveikinimai-adresai ir kt. Už muziejėlio mažame kambarėlyje nakvodavo gailestingoji sesuo M. (Marija) Ilgauskienė.“[2] Tačiau perduotų

1 1941 m. balandžio 3 d. dalies Prezidento rūmuose buvusių daiktų perdavimo aktas Kauno valstybiniam kultūros muziejui ir perduodamų daiktų sąrašas. 1-10 psl., saugomas Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Taikomosios dailės skyriuje.

2 V. Šliogeris, *Antanas Smetona: žmogus ir valstybininkas: atsiminimai* (Sodus (Michigan): Bachunas, 1966), 34-35.

daiktų sąrašas yra labai sausas – jame tik trumpas daikto aprašymas, dažnai nenurodant jo dovanotojo. Norint daugiau sužinoti apie kiekvieną dovaną, reikėjo atidžiai skaityti tarpukario spaudą, kurioje retkarčiais šmėstelėdavo kokia žinutė, jog prezidentą aplankė garbūs svečiai ir įteikė dovanas.

Šaliai vadovaujančiam prezidentui A. Smetonai ištikimybę kiekviena proga reiškė Lietuvos kariuomenė ir kitos valstybinės institucijos, o savo dėmesį ir dovanas teikė visuomeninės organizacijos, užsienio šalių atstovai, stambios šalies pramonės įmonės bei pavieniai asmenys. Todėl parodoje dovanų gausa ir įvairovė maloniai nustebina kiekvieną: eksponuojami prabangūs auksu ir sidabru dekoruoti sveikinimų albumai, unikalūs medžio, sidabro ir porceliano dirbiniai, meniški rankdarbiai, visuomeninių organizacijų atributika, miestų simboliai, masyvūs gintaro luitai ir kita.

Straipsnyje atskleidžiama, kaip Kauno valstybinio M. K. Čiurlionio vardo dailės muziejaus darbuotojai, matydami, kad dovanų kolekcija gali būti išimta iš saugotinų eksponatų sąrašo, stengėsi jas išsaugoti. Tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę, muziejininkai galėjo pasidžiaugti išsaugotu rinkiniu, ir A. Smetonos dovanos vėl išvydo dienos šviesą surengtose parodose. Tad ši ekspozicija mums byloja ne tik apie dovanas prezidentui, bet ir apie muziejininkų pastangas išsaugoti ateičiai tai, kas brangu istorinei atminčiai.

Straipsnyje pristatomi dovanų istorijų tyrimai, kurie leido patikslinti jų dovanotojus ir pateikti papildomos ikonografinės medžiagos, kurioje užfiksuotas dovanos įteikimas. Taip pat analizuojama, kodėl daugiau nei pusė sąraše buvusių perduotų daiktų 1959 m. buvo perduoti Valstybiniam Kauno miesto archyvui, o vėliau – LTSR centriniam valstybiniam archyvui Vilniuje. Straipsnyje aptariama ir Kauno valstybinio M. K. Čiurlionio vardo dailės muziejaus darbuotojų kultūrinė rezistencija sovietinės okupacijos metais bei atsparumas sovietinei propagandai išsaugant unikalią kolekciją. Straipsnis analizuoja priežastis, nulėmusias, kad prezidentui Antanui Smetonai buvo gausiausiai dovanojamos dovanos ir rodoma išskirtinė pagarba.

Straipsnis parengtas remiantis anuometinės Lietuvos spaudos publikacijomis ir žinutėmis, tarpukario Tautininkų partijos ideologų straipsniais apie reiškiamos pagarbos Tautos Vadui Antanui Smetonai svarbą, apie dovanojimo tradicijas bei reprezentacinių dovanų stilistiką publikuotais istorikų ir menotyrininkų tyrimais, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje saugomais įvairiais eksponatų perdavimo dokumentais ir kitais šaltiniais.

Dovanojimo tradicija

Tradicija dovanoti radosi prieš tūkstančius metų. Pirmosiomis dovanomis galėtume laikyti aukas dievams prašant derlingų ir sočių metų. Vėliau aukas dievams pakeitė dovanos žmonėms.

Iš lietuvių liaudies dainų žinome, kad bernelis dovanodavo mergelei saują riešutų, muilo, o ji jam – austą juostą. Kiekviena dovana yra komunikacija, tai būdas subtiliai parodyti, kad tarp dovanojančio ir dovaną priimančio yra kažkoks santykis, ir tai pasakoma materialiu būdu – įteikiant dovaną. Mainai arba keitimasis dovanomis plačiausia prasme mus įpina į tam tikrą santykių ratą. Tame rate įsipina būtinybė duoti, gauti ir atsilyginti. Tačiau dovana yra ir kultūrinis konstruktas, kuris ne tik dalyvauja komunikacijos mainuose, bet turi daugiasluoksnę reikšmę.

Dovana, apimdama įvairiausias visuomeninio gyvenimo dimensijas, leidžia į dovanojimo fenomeną pažvelgti kaip į visumą, o į visuomenę – kaip į sistemą, kurios dalis mainais susaisto ryšiai ir įsipareigojimai. Dovana leidžia būti suprasta ir analizuojama kaip kalba, o dovanojimas – kaip komunikacijos aktas. Pasak dovanojimo tradicijas tyrinėjusios Rūtos Latinytės, dovana yra ta vieta, laikas ir pavidalas, kuriame įkūnijamas dviejų dovanojime dalyvaujančių asmenų santykis. Todėl ji veikia kaip raktas, atveriantis reikšmės galimybę ir kartu užfiksuojantis jos buvimą. Ieškodami, kas slypi šiapus ir anapus dovanos, galime pažinti šį santykį ir jį vertinti kaip reiškiančių ženklų sistemą ir tekstą[3].

Kokios stilistikos buvo tikimasi iš dovanų šalies vadovui? Į šį klausimą padeda atsakyti dailės istorikės Jolitos Mulevičiūtės atlikti tyrimai. Pasak jos, Lietuvos tautinė ideologija tarpukario metais rėmėsi dviem pagrindinėmis vizijomis: įvaizdžiu šalies, išgyvenusios šlovės ir galybės laikus Viduramžių epochoje, ir jaunos, dinamiškos, modernios valstybės vaizdiniu.

3 R. Latinytė, *Dovanojimas kaip tarpasmeninių santykių reiškimosi būdas XX a. pabaigos – XXI a. pradžios lietuvių kasdienėse praktikose*. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, Etnologija (H 006) (Vilnius, 2022), 22.

Oficialaus stiliaus kūrinių ikonografiją formavo siekis parodyti Lietuvą kaip klestinčią žemės ūkio šalį, pamažu virstančią pramonės bei prekybos kraštu. Pagrindiniai veikėjai, turėję reprezentuoti ir senąją, ir naująją Lietuvą, buvo artojas, sėjėjas, grėbėja, geltonkasė mergelė tautiniais drabužiais, žilagalvė motina. Jie pozavo prieš žiūrovų akis kalvoto peizažo, žalių lankų bei derlingų laukų fone, kartais – greta pjaustiniais išpuoštų medinių trobelių su gėlių darželiais. Atskirą grupę sudarė imaginaciniai didžiųjų kunigaikščių portretai bei garsiųjų senovės mūšių vaizdai, žadinę pasididžiavimą Viduramžių Lietuvos didybe. Simbolinės reikšmės personažais virto žilagalvis kanklininkas ir krašto kančias priespaudos metais įkūnijęs Rūpintojėlis. XX a. 4 deš., siekiant įtvirtinti viešojoje sąmonėje, kad pajūris yra integrali Lietuvos Respublikos dalis, pagausėjo Baltijos peizažų bei žvejų darbo ir buities scenų[4]. Panašių tautinių motyvų galime pastebėti ir prezidentui skirtose dovanose: dažnai pasitaikantys yra valstybės herbo Vyčio, trispalvės, Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto Didžiojo ar paties A. Smetonos atvaizdai. Prezidentas yra gavęs ne vieną tautiškais raštais dekoruotą medžio drožinį, austinę drobę, o Baltijos pajūrį simbolizavo dovanojami gintarai.

Kas lėmė, kad prezidentui A. Smetonai lyg viduramžių karaliui tauta gausiai atnašavo dovanas?

Po 1926 m. gruodžio 17 d. karinio perversmo naujajam valdančiajam Lietuvos elitui, pasukusiam autoritarizmo link, reikėjo visuomenės akyse pateisinti valdžios koncentraciją vienose rankose. Tam labai gerai pasitarnavo 1927 m. vasarą vykusi A. Smetonos kelionių po Lietuvą kampanija. Kryptingiau A. Smetonos autoritarinį valdymą pradėta stiprinti nuo 1929 m., todėl viešai visuomenė raginta rodyti kuo daugiau pagarbos ženklų Tautos vadui. Šalies oficioze „Lietuvos aide“ buvo rašoma: „(...) Tautos Vado ir Respublikos Prezidento asmenyje pagerbiamas ne tik valstybės valdžios autoritetas, bet tuo pačiu yra pareiškiama ir savo tautinės valstybės bei tautos meilė. (...) Todėl į visą Valstybės Vado pagerbimą reikia žiūrėti ne tik kaip į pagerbimą viršūnėje stovinčio ir daug nusipelniusio asmens, į tai reikia žiūrėti sykiu ir kaip į pagerbimą valstybės valdžios, jos tvarkos ir jos siekimų.“[5]

Raginimų dovanomis pagerbti Tautos vadą buvo galima rasti ir vėlesniais metais. Antai 1932 m. birželį, minint antrą labai svarbią A. Smetonai asmeninę šventę – vardines, buvo rašoma: „Graži tradicija, kada tam tikromis progomis tauta itin pagerbia vyriausią savo Vadą, kada pirmasis valstybės vairininkas ypatingai išskiriamas iš kitų tarpo, kada jo asmenyje yra pagerbiama valstybės vadovybė. <...> Iškilmingais žmonių bendravimo momentais atsiranda tarp jų ypatingai jautrūs santykiai, kurie tarsi atveria tam tikrus sielos klapanus ir sudaro ypatingai jaukią, taurią, šventišką nuotaiką. Iš tokio bendravimo visiems tenka daug nematomos, materiališkai neįkainojamos naudos. <...>“[6]

Dar 1929 m. buvo nutarta visos Lietuvos mastu surengti plačią patriotinę kampaniją ir tam pasirinktas visą tautą suvienijęs herojus – Vytautas Didysis. Jaunai Lietuvos Respublikai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija buvo vertinga kaip valstybingumo palikimas ir tęstinumas bei neginčijamas įrodymas, kad Lietuva yra didinga istorinė tauta. 1930 m. Smetonos režimas suorganizavo įspūdingą kampaniją, skirtą prisiminti ir pagerbti LDK kunigaikščio Vytauto Didžiojo – valdovo, sėkmingai vadovavusio kovai su kryžiuočiais Žalgirio mūšyje 1410 metais, 500-ąsias mirties metines. Ši sukaktis buvo puiki proga mobilizuoti plačiosios visuomenės paramą valstybei ir formuoti kolektyvinę tapatybę. Nors ir buvo tuo metu teigiančių, kad didžiųjų kunigaikščių laikai yra pernelyg tolimi ir praktiškai negalintys padėti išspręsti šiuolaikinės valstybės iššūkių, tačiau Vytauto kultas leido plačiai pademonstruoti tarptautinei bendruomenei, kad Lietuva yra senas tradicijas turinti valstybė, ir pasitelkus įvairius teatralizuotus ritualus ir masinius renginius ugdyti lietuvių atsidavimo valstybei kultūrą.

1930 m. buvo paskelbti Vytauto Didžiojo metais ir ištisus metus minėti įvairūs renginiai: surengta Petro Rimšos sukurto Vytauto Didžiojo paveikslo kelionė per Lietuvą, Vytauto vardu pavadinta daugybė naujų pastatų ir infrastruktūros objektų, renkamos aukos Vytauto Didžiojo paminklui. Visus metus nuo Vytauto Didžiojo buvo brėžiama analogija į prezidentą Antaną Smetoną. Tautininkų ideologas Vincas Rastenis rašė: „Kaip prieš penketą amžių Vytautas Didysis konsolidavo Lietuvos valstybę į vieną tvirtą vienetą, taip šiandien Lietuvoje, jos Vadui Antanui Smetonai vadovaujant, vyksta lietuvių tautos konsolidacija <...> Šiandien Lietuvos valstybės santvarka

4 J. Mulevičiūtė, *Modernizmo link. Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940* (Kaunas: M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2001), 67.

5 „Pripažintas autoritetas“, *Lietuvos aidas*, 132 (1929), 1.

6 „Kada svajonės ir sapnai išsipildo... Respublikos Prezidento Antano Smetonos vardinių proga“, *Lietuvos aidas*, 132 (1932), 2.

1 il. Prezidentas A. Smetona atidaro tiltą „Prezidentas Smetona“ per Mūšą ties Ustukiais, 1928 m. rugpjūčio 10 d. Istorinė Lietuvos Respublikos Prezidentūra Kaune

2 il. Tribūnoje stovinčiam prezidentui A. Smetonai įteikiama dovana Senovės dienos metu. Alytus, 1934 m. rugsėjis. Istorinė Lietuvos Respublikos Prezidentūra Kaune

rutuliojasi ta kryptimi, kad valdžios viršūnė sueitų į vienas valstybės vado rankas.“[7] Vytauto Didžiojo ir prezidento A. Smetonos sąsajas galime pastebėti eksponuojamose dovanose.

Tautos vado kultas nebuvo unikalus reiškinys neramumus išgyvenančioje tarpukario Europoje. Asmenybės kultas buvo gana plačiai paplitęs: SSRS garbino „Revoliucijos tėvą“ Leniną, o vėliau „Tautų tėvą“ Staliną, Lenkija – diktatorių Juzefą Pilsudskį, fašistinė Italija – dučę Benitą Musolinį, Vokietija – fiurerį Adolfą Hitlerį. Kiekvienoje šalyje vado kultas buvo formuojamas atsižvelgiant į tai, kiek stipri, valinga ir charizmatiška pati asmenybė bei kiek ji reikalauja visuomenės dėmesio ir pagarbos. Svarbus vaidmuo teko ir valdžios elitui, kuriam buvo paranku tūnoti „Tautos vado“ šešėlyje ir garbinant jį saugiai jaustis valdžios olimpe. Nemažiau reikšmingas buvo ir sąmoningas ar pasąmoningas didelės visuomenės dalies troškimas matyti prieš save sektiną pavyzdį, „neklystantį idealą“, „tautos vairininką“, „globėją“, „tvarkos ir stabilumo ramstį“.

Šiandien Lietuvos prezidentas taip pat sulaukia dovanų, tačiau tolimesnis jų kelias yra reglamentuotas įstatymais: visos jos patenka į Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliariją, o iš ten tam tikru intervalu perduodamos saugoti į Lietuvos nacionalinį muziejų. Taigi prezidento gautos dovanos traktuojamos kaip valstybės nuosavybė, todėl prezidentas jomis asmeniškai nedisponuoja. Ar taip buvo ir tarpukariu? Atliktas tyrimas atskleidė, kad tarpukariu tokių taisyklių nebuvo ir prezidentai gautas dovanas traktavo kaip asmenines, pasiliko kaip asmeninę nuosavybę. Dėl šios priežasties Prezidentūroje nebuvo palikta saugoti prezidentams Aleksandrui Stulginskiui ir Kaziui Griniui dovanotų dovanų. Sunku pasakyti, kiek būtų išlikę prezidento A. Smetonos dovanų, jeigu jam 1940 m. birželio 15 dieną nebūtų tekę skubiai palikti šalies. Ar jis, pasibaigus paskutinei kadencijai, jam skirtas dovanas taip ir būtų palikęs Prezidentūroje įkurtame dovanų muziejuje? O gal, kaip ir pirmtakai, būtų pasiėmęs asmeninėn nuosavybėn? Žinoma tik tai, kad pasitraukdamas iš Lietuvos jis su savimi pasiėmė tik vieną labai brangią mažo formato dovaną, o visos kitos dovanos liko spintose ir galiausiai buvo perduotos Kauno valstybiniam kultūros muziejui, kuris ilgosios sovietinės okupacijos metais vadinosi Kauno valstybiniu M. K. Čiurlionio vardo dailės muziejumi.

Dovanų klasifikacija

Didžiausią išlikusių dovanų grupę sudaro dovanos prezidentui A. Smetonai 60-mečio proga.

Apie A. Smetonai skirtas jubiliejaus dovanas plačiai rašė pagrindinis šalies dienraštis „Lietuvos aidas“: „Visi, kas savo vadui ką nešė, nešė, kas gražiausia ir kas brangiausia. Nuostabu darosi pasižiūrėjus į jas: kaip nepaprastai visuomenės buvo rengtasi prie iškilmių. Visoki lietuviški audiniai su A.S. raidėmis, juostų išsiuvinėjimai – vis tai ne vienos dienos darbas. Portretai, paveikslai, knygos, vazos, skulptūros darbai, austi paveikslai, auksuoti indeliai, brangūs adresai, albumai – visa tai nepaprastai gražiai ir meniškai atlikta. Nepaprastai vertingi Smetonos portretai iš medžio mozaikos. Brangūs gintarų išdirbiniai ir kita – visa tai labai reta ir vertinga. Tos dovanos tarytum sako, kad mūsų visuomenė gerbia savo vadą, negaili jam padovanoti net vertingų, tūkstančiais įkainojamų dovanų.“[8]

Tačiau buvo ir kitomis progomis gautų dovanų: kelionių po Lietuvą, vardadienio, Vasario 16-osios proga ir pan. Įrengdami naują ekspoziciją galvojome ne tik apie dovanas, bet ir naujovišką Prezidento dovanų kambarį, kuris turėtų lankytojams atverti įdomių istorijų. Tam, kad lankytojui būtų patogiau susigaudyti Prezidento dovanų muziejuje, dovanas grupavome pagal jų teikimo progas.

Pirmą spintą pavadinome *Tau, Valstybės Galva*, kadangi į ją sudėjome valstybės švenčių progomis gautas dovanas. Aptarkime įdomiausius eksponatus šioje grupėje.

Viršutinę lentyną puošia vengriškas kardas karabelė su puošnia makštimi. Kardas pagamintas Vengrijoje, XIX a. pabaigoje. Spaudoje aptikta žinutė padėjo nustatyti, kad tai Lietuvos garbės konsulo Vengrijoje Vitèzo Pesty Mülerio Lèo dovana prezidentui A. Smetonai apsilankymo Kaune proga, įteikta 1933 m. kovo 12 dieną. Žinutėje buvo rašoma: „Mūsų generalinis konsulas garbės konsulas Budapešte Vitèz Pesty Müler Lèo, kuris šiomis dienomis lankosi Lietuvoje, vakar, kovo mėn. 12 d., įteikė Respublikos Prezidentui p. Antanui Smetonai senovišką kardą.“[9]

O apie atramas knygoms dramblius iš pradžių mažai ką žinojome. Inventoriniame sąraše buvo tik įrašas: „Knygų atramos su dviem juodo medžio drambliais, iš Pietų Afrikos, 1939 m.“

7 V. Rastenis, „Valstybės reikalai – visų reikalai“, in *Vytauto Didžiojo garbei 1430–1930: Vytautui Didžiajam pagerbti jubiliejinis leidinys* (Kaunas: F. Solkolovskienės ir G. Lano spaustuvė, 1930), 30.

8 „Rugsėjo 9 d. sveikinimai Prezidentūroje“, *Lietuvos aidas,* 207 (1934), 5.

9 „Respublikos Prezidentui įteiktas vengriškas kardas“, *Lietuvos aidas,* 58 (1933), 2.

3 il. Spintoje *Tau, Valstybės Galva* eksponuojamos dovanos iš užsienio šalių. 2024 m. vasaris. Justės Mocevičiūtės nuotrauka. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Apžiūrėję dovaną atidžiau radome įrašą, kad tai Pietų Afrikoje gyvenusios lietuvių Kuišių šeimos dovana, nes pritvirtintas įrašas rodė: „Mylimam Lietuvos Valstybės Prezidentui Antanui Smetonai. Kuišių šeima Pietų Afrikoje 16 II 1939“.

Daugiau informacijos apie dovaną iš Pietų Afrikos suteikė Lietuvos diplomatas Dainius Junevičius, jis nustatė, kaip šios knygų atramos pateko į Kauną. Pasirodo, Pietų Afrikos lietuviai 1939 m. vasario 16 d. po Johanesburge vykusio minėjimo metu įsteigė Lietuvių kultūros draugiją. Kuišių šeima po šio minėjimo Antanui Smetonai išsiuntė savo dovaną – knygų atramas su dramblių figūromis. Norėdami save pristatyti kaip dovanotojus, jie prie dovanos pritvirtino nedidelę metalinę lentelę su išgraviruotu įrašu. D. Junevičius nustatė, kad prezidentas atsidėkojo dovanotojams parašydamas laišką ir nusiųsdamas šiai šeimai Vytauto Didžiojo medalį. Medalį Kuišiams į Pietų Afriką nuvežė Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius Vladas Nagevičius kartu su A. Smetonos padėkos laišku. Vytauto Didžiojo Karo muziejuje yra išlikusių V. Nagevičiaus kelionės į Pietų Afriką nuotraukų su įamžinta Kuišių šeima.

Antroje spintos lentynoje dėmesį patraukia metalinis Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto karsto modelis su raktu ir kapsule. Tai ypač įdomus eksponatas, pagamintas Čekoslovakijoje. Jis buvo įteiktas prezidentui 1930 m. spalio 27 d. jubiliejinių Vytauto Didžiojo 500 mirties metinių renginių užbaigimo proga. Kodėl jis buvo padovanotas prezidentui? Ištisus 1930 m. buvo intensyviai ieškota Vytauto Didžiojo kapo, kurį radus buvo planuota žemių saują supilti į šį dekoratyvų karstą. Kapas taip ir nebuvo surastas, todėl karsto modelis patikėtas saugoti prezidentui. 1930 m. spalio 27 d. Kaune buvo atidengtas paminklas Vytautui Didžiajam, o vakare vykusiame baigiamajame renginyje valstybės teatre šis karsto modelis buvo įteiktas prezidentui[10].

Vytauto Didžiojo temą tarp dovanų pratęsia sidabro plokštelėje raižytas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto portretas. Tai auksakalio Sijelio Leibovičiaus juvelyrinės dirbtuvės dovana prezidentui A. Smetonai Vasario 16-osios proga. Išgraviruotas įrašas: „D.L.K. VYTAUTAS DIDYSIS 1392 1430 1934 S. Leibovičius Kaunas 1934. 16. II“.

10 „Spalio 27 d. Kaune“, *Lietuvos aidas,* 246 (1930), 5.

4 il. Atramos knygoms. Pietų Afrikoje gyvenusios Kuišių šeimos dovana Vasario 16-osios proga. 1939 m. vasario 16 d. Įrašas: „Mylimam Lietuvos Valstybės Prezidentui Antanui Smetonai. Kuišių šeima Pietų Afrikoje 16 II 1939“. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

5 il. Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto Didžiojo portretas. Gamintojas: Sijelio Leibovičiaus juvelyrinė dirbtuvė. Sijelio Leibovičiaus juvelyrinės dirbtuvės dovana Vasario 16-osios proga. Kaunas, 1934 m. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

6 il. Dekoratyvi taurė su dengtuvu ir Čekoslovakijos herbu. Pagaminta Čekoslovakijoje, 1937 m. Čekoslovakijos vyrų choro, vadovaujamo Pavelo Kryžkovskio, dovana gastrolių Valstybės teatre proga. Kaunas, 1937 m. gegužės 17 d. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

7 il. Spintoje *Mylimam šefui* eksponuojamos dovanos, gautos iš organizacijų, kurių globėju ar garbės pirmininku buvo prezidentas Antanas Smetona. 2024 m. vasaris. Justės Mocevičiūtės nuotrauka. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Kita vertinga dovana – dekoratyvi krištolo taurė su dangčiu ir Čekoslovakijos herbu, pagaminta Čekoslovakijoje 1937 metais. Dovanos istorijos tyrimas atskleidė, kad 1937 m. gegužės 17 d. 20 val. Valstybės teatre koncertavo vienas žymiausių Čekoslovakijos Kryžkovskio vyrų choras, kurį dar 1892 m. įsteigė čekų choro propaguotojas Pavelas Kryžkovskis. Nuo 1921 m. jam vadovavo prof. Oldrichas Himleris, choras sėkmingai koncertavo šalyje ir užsienyje. 1924 m. Venecijoje vykusiame pasauliniame chorų konkurse laimėjo I vietą. 1926 m. lapkričio 4 d. choras pirmą kartą lankėsi ir koncertavo Kaune[11]. 1937 m. vėl Kaune gastroliavęs choras nutarė padovanoti dovaną Lietuvos prezidentui. Ant taurės yra įrašas: „PRAŽSKÝ PĚVECKÝ SBOR KŘIŽKOVSKYOÝ PRAHA 1937“. Žinutė „Lietuvos aide“ patvirtino, kad tai Čekoslovakijos Pavelo Kryžkovskio vardo vyrų choro dovana gastrolių Valstybės teatre proga. Prezidentui ji buvo įteikta 1937 m. gegužės 17 d.[12]

Antroje spintoje *Mylimam šefui* eksponuojamos organizacijų dovanos, kuriose prezidentas buvo šefu ar garbės nariu. Prezidentas A. Smetona globojo įvairias jaunimo organizacijas: Lietuvos skautų sąjungą, Lietuvos šaulių sąjungą, Lietuvos jaunųjų ūkininkų ratelius, Lietuvių tautinės jaunuomenės sąjungą „Jaunoji Lietuva“, studentų korporaciją „Neo Lithuania“, Lietuvos aviacijos klubą ir daugelį kitų (7 il. 2 spintos bendras vaizdas).

Pristatysime keletą šios grupės dovanų. Į akis krenta dekoratyvi taurė su studentų korporacijos „Neo Lithuania“ cirkuliu „Pro Patria Vivat, Crescat, Floreat!“. Ji pagaminta iš spalvoto stiklo ir sidabro (800), naudotas auksavimas. Gamintojas – auksakalys Hermannas Behrendas, Drezdenas, Vokietija. Ši taurė – tai korporacijos dovana šefui vardo dienos proga, įteikta 1928 m. birželio 13 dieną. Ant taurės galima perskaityti įrašą: „Didžiajam lietuvių Tautos vairininkui, Savo ideologijos tėvui ir garbės nariui Antanui Smetonai vardo dieną 13. VI. 1928 Korporacija „Neo Lithuania“ Kaunas“.

Apie šios taurės įteikimą pavyko surasti straipsnių spaudoje. Kadangi taurė iškilmingai buvo įteikta dar Antaninių išvakarėse, birželio 12 d., taigi jau kitos dienos „Lietuvos aido“ numeryje publikuota nedidelė žinutė „Neo-Lithuania“ vakar pagerbė savo garbės narį poną Antaną Smetoną“.

11 „Čekoslovakų choras Kaune“, *Lietuvos aidas,* 216 (1937), 5.
12 Ibid.

8 il. Suvenyras „Tautos žemė“. Autorius Jonas Prapuolenis (1900–1980). Lietuvių tautinės jaunuomenės sąjungos „Jaunoji Lietuva“ sportininkų dovana jubiliejaus proga. Kaunas, 1934 m. rugsėjo 9 d. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

9 il. Skautiškas švilpukas. Metalas, liejinys. Gamintojas: Didžioji Britanija, „Emca Boy Scout“, XX a. 3 deš. Lietuvos skautų sąjungos dovana organizacijos šefui vardadienio proga. Dovaną Prezidentūroje įteikė Lietuvos skautų sąjungos šefo pavaduotojas dr. Jurgis Alekna, vyr. skautininkas mjr. Juozas Šarauskas, skaučių vadovė Sofija Čiurlionienė ir kiti provincijos tuntų atstovai. Kaunas, 1932 m. birželio 12 d. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

10 il. Lietuvos skautų šefo Antano Smetonos portretas su Gedimino Vilko ordinu. Intarsija. Autorius Antanas Kensminas (Apie 1970–1949). Lietuvos skautų sąjungos dovana jubiliejaus proga. Kaunas, 1934 m. rugsėjo 9 d. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

11 il. Spintoje *Ir dovana, ir reklama* eksponuojamos dovanos, kurias prezidentui Antanui Smetonai dovanojo Lietuvos ir užsienio įmonės. 2024 m. vasaris. Justės Mocevičiūtės nuotrauka. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Joje rašoma: „Neolituanai po iškilmingo posėdžio savo rūmuose ir prakalbų, skirtų Prezidentui, sutemus išsirikiavę su žibintais ir orkestru per miestą nužygiavo į Prezidentūrą, kur pasveikino varduvininką ir įteikė jam dovaną – gražią taurę.“[13]

Kitas eksponatas su įdomia istorija yra medinis suvenyras „Tautos žemė“. Jo autorius Jonas Prapuolenis (1900–1980). Tai Lietuvių tautinės jaunuomenės sąjungos „Jaunoji Lietuva“ sportininkų dovana A. Smetonai jubiliejaus proga. Dovana buvo įteikta 1934 m. rugsėjo 9 dieną. Dovaną sudaro stilizuotas Gedimino pilies bokštas bei 11 indelių su Lietuvos pasienio miestelių pavadinimais ir juose saugomais žemės grunto pavyzdžiais. Tai labai simbolinė dovana, kurią vargu ar kada nors būtų galima pakartoti, nes jos įteikimo ceremonija pranoko visas iki tol rengtas. Rugsėjo 8–9 d. surengtoje 2219 km estafetėje 1094 jaunalietuviai sportininkai, bėgdami po 2 km, nešė saujeles žemės iš vienuolikos pasienio miestelių: Skuodo, Laižuvos, Nemunėlio Radviliškio, Pasubačiaus, Smiltynės (už Zarasų), Skirmuntiškio (už Vievio), Merkinės, Kapčiamiesčio, Kybartų ir Palangos. Žemės saujelės buvo supiltos į suvenyrinius indelius ir įteikta simbolinė dovana.

„Lietuvos aide“ aprašyta ir dovanos įteikimo ceremonija: „Užvakar 16.30 val. Tautos Vadas Antanas Smetona priėmė jaunalietuvius sportininkus, kurie estafetės būdu atnešė iš visų Lietuvos pakraščių po saują žemės, surinktą pakelyje, iš organizacijų sveikinimus ir dovanas. Dalyvaujant Jaunosios Lietuvos sąjungos pirmininkui Broniui Grėbliauskui, JSO (Jaunimo sporto organizacijos) vadovybės pirmininkui Alfonsui Latvėnui ir rajonų vadovybių atstovams, visi atnešti sveikinimai ir dovanos įteikti Tautos Vadui. Iš 11 vietų atneštoji žemė supilta į specialiai padarytų 11 urnų, kurios ant vieno pagrindo apsupa Gedimino pilies bokštą. Bokšto viršūnėje tautinė vėliava. Tai simbolizuoja visą mūsų žemę aplinkui Gedimino pilį.“[14] Įdomi detalė, kad originali dovana buvo papuošta ir trispalve vėliavėle, kuri vėliau, jau sovietinės okupacijos laikais, muziejaus darbuotojų greičiausiai buvo nuimta, kad keltų kuo mažiau įtarimų ir neužtrauktų darbuotojams nepageidaujamų pokalbių

13 „Neo-Lithuania“ vakar pagerbė savo garbės narį poną Antaną Smetoną“, *Lietuvos aidas,* 106 (1928), 7.

14 „Jaunalietuviai estafetininkai pas Tautos Vadą“, *Lietuvos aidas,* 207 (1934), 3.

su KGB pareigūnais. Ilgametė Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Taikomosios dailės skyriaus vedėja dr. Aldona Snitkuvienė dalinosi prisiminimais apie ankstesnę skyriaus vedėją Ievą Aleksienę, kuriai ne sykį teko susidurti su įvairiais komunistų partijos funkcionieriais, ieškojusiais muziejuje, jų žodžiais tariant, „paslėptų Smetonos ir Smetonienės daiktų“. Veikiausiai tokie nepageidaujami pokalbiai privertė nuimti sovietinės valdžios akis badančias dovanų detales.

Greta Tautos žemės suvenyro guli visai nedidelė dovana – skautų švilpukas. Tai metalo gaminys, pagamintas „Emca Boy Scout“ firmos (Didžioji Britanija), XX a. 3 dešimtmetyje. Švilpukas yra Lietuvos skautų sąjungos dovana organizacijos šefui vardadienio proga. Apie dovaną ir įteikimą rašė „Lietuvos aidas“: „Birželio 12 d. 15 val. Lietuvos skautų sąjungos šefo pavaduotojas dr. Jurgis Alekna, vyr. štabo viršininkas vyr. skautininkas mjr. Juozas Šarauskas, skaučių vadovė Sofija Čiurlionienė ir kiti provincijos tuntų atstovai nuvyko pas savo šefą Respublikos Prezidentą p. A. Smetoną ir visų skautų vardu jo vardinių proga pasveikino jį ir įteikė vyresniųjų skautų vadų lazdą, papuoštą tautinėmis skautų spalvomis su kiekvieno tunto įrašais, skautininkų kepurę su tautišku kaspinu, skautininkų peilį ir šefo virvutę (auksinę) su švilpuku.“[15] Iš šio dovanų aprašymo matome, kad muziejuje išlikęs skautiškas švilpukas šiandien yra ne su auksine, o su paprasta virvele. Taip pat neišliko skautininko peilis ir kepurė, tačiau originalus švilpukas vis dar byloja apie skautų rodytą pagarbą savo šefui.

Dar viena skautų organizacijos dovana šefui – jo jubiliejaus proga 1934 m. rugsėjo 9 d. įteiktas Lietuvos skautų šefo Antano Smetonos portretas su Gedimino Vilko ordinu. Intarsijos technika atlikto kūrinio autorius Antanas Kensminas (Apie 1970–1949). Aptikti daugiau informacijos, kada jis buvo įteiktas, nepavyko, tačiau greičiausiai šis paveikslas minimas kitame įraše, kuriame labai plačiai aprašomos jubiliejaus proga gautos dovanos: „Nepaprastai vertingi Smetonos portretai iš medžio mozaikos.“[16]

Trečios spintos eksponatų grupę pavadinome *Ir dovana, ir reklama,* kadangi čia eksponuojame verslo įmonių ar organizacijų reprezentacines dovanas, kurias teikė Lietuvos ir užsienio valstybių įmonės. Jau pirmąją ekspozicijos atidarymo dieną tapo aišku, kad didžiausio lankytojų dėmesio sulaukiančiu eksponatu tapo dėžutėje esantis vagonų sukabinimo kablio modelis. Jį apžiūrėdami lankytojai ilgai spėliojo, ar čia kamščiatraukis, ar kažkoks mašinų remonto raktas. Iš tiesų tai tėra suvenyras, kurį Radviliškio geležinkelio ugniagesių draugija padovanojo prezidentui A. Smetonai priešgaisrinės apsaugos savaitės proga. Ant dovanos dėžutės galime perskaityti įrašą: „Radviliškio Geležinkelio ugniagesių Draugija 1934 V 6 Pagaminta Mašinų Direkcijos Ruožo dirbtuvėje“.

Tyrinėjant šios dovanos istoriją pavyko aptikti straipsnį, kuris atskleidė, jog dovana buvo nešama daugiau nei šimtą kilometrų geležinkelio pylimu iš Radviliškio iki Kauno ir estafetėje dalyvavo 27 ugniagesiai. „Lietuvos aide“ rašyta: „Priešgaisrinės apsaugos savaitės proga Kaune įvyko didelis ugniagesių paradas, o 17.40 į Kauno geležinkelio stotį atvyko Radviliškio geležinkeliečių ugniagesių draugijos estafetė, viso 27 ugniagesiai. Radviliškiečiai ugniagesiai pakaitomis nešė geležinkelio pylimu iš Radviliškio iki Kauno dovaną ir adresą Tautos Vadui. Ugniagesiai atvyko į Prezidentūrą ir įteikė dovaną Prezidentui. Po to ugniagesiai buvo pakviesti paviešėti prezidentūroje. Tautos Vadas apie pusvalandį kalbėjosi su ugniagesiais, domėjosi jų tarnyba ir darbu.“[17]

Iš Šveicarijos firmos „Huguenin freres & Co“ prezidentas A. Smetona dovanų gavo Petro Rimšos 1930 m. jubiliejiniams Vytauto Didžiojo metams sukurtų medalių komplektą. Juos pagaminusi Šveicarijos firmos „Huguenin freres & Co“, įsteigta 1868 m. Le Locle, norėjo pagerbti prezidentą, o gal ir padėkoti už pelningą užsakymą, kurį iš Lietuvos gavo Vytauto Didžiojo 500 metų jubiliejaus proga. Ant dovanos išgraviruotas įrašas prancūzų kalba: „HOMMAGE DE LA MAISOM HUGUENIN FRÈRES & Co LE LOCLE AU PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE DE LITHUANIE A L'OCCASION DU 500e JUBILE DE VYTAUTAS DIDYSIS“. Kol kas nepavyko tiksliau nustatyti, kas ir kada įteikė dovaną, tačiau galima spėti, kad tai galėjo įvykti 1930 m. rugsėjo 8 d., kada Kaune vyko didžiausios iškilmės Vytautui Didžiajam pagerbti: atidarytas Vytauto prospektas ir Griunvaldo gatvė, į Kauno pilį nulydėtas lėktuvu atskraidintas P. Rimšos sukurtas Vytauto Didžiojo portretas. Būtent rugsėjo 8 d. 21 val. prezidentas kartu su ponia Sofija Smetoniene rengė rautą (priėmimą – *I.J. past.*) naujuose

15 „Skautai apdovanojo savo šefą“, *Lietuvos aidas*, 131 (1932), 7.
16 „Rugsėjo 9 d. sveikinimai Prezidentūroje“, *Lietuvos aidas,* 207 (1934), 5.
17 „Didelės ugniagesių iškilmės Kaune“, *Lietuvos aidas,* 103 (1934), 1.

12 il. Vagonų sukabinimo kablio modelis dekoratyvioje dėžutėje. Gamintojas: Mašinų direkcijos ruožo dirbtuvė. Radviliškio geležinkelio ugniagesių draugijos dovana priešgaisrinės apsaugos savaitės proga. Kaunas, 1934 m. gegužės 6 d. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

13 il. Vytauto Didžiojo mirties 500-ųjų metinių atminimo medalis. Autorius Petras Rimša (1881–1961). Gamintojo Šveicarijos „Huguenin freres & Co“ firmos dovana prezidentui Antanui Smetonai jubiliejinių Vytauto Didžiojo metų proga. 1930 m. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

14 il. Dėžutė su Lietuvos Nepriklausomybės 20-mečio jubiliejui nukaldinta sidabrine 10 litų moneta (1) ir auksinės monetos suvenyru (2). Gamintojas: „Spindulio“ A. B. / Pinigų kalykla. 1938 m. Spaustuvės ir monetų kalyklos atstovų dovana prezidentui Antanui Smetonai vardinių proga. Kaunas, 1938 m. birželio 13 d. Amerikos lietuvių kultūros archyvo dovana Istorinei Lietuvos Respublikos Prezidentūrai Kaune

15 il. Spintoje *Sveikas atvykęs, Prezidente* eksponuojamos dovanos, kurias prezidentas Antanas Smetona gavo kelionių po Lietuvą metu. 2024 m. vasaris. Justės Mocevičiūtės nuotrauka. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Teisingumo ministerijos rūmuose, į kuriuos susirinko vyriausybės nariai, kariuomenės vadovybė, diplomatinio ir konsularinio korpuso atstovai, mokslo, meno ir įvairių politinių organizacijų nariai. Greičiausiai ši dovana prezidentui buvo įteikta šio priėmimo metu[18].

Tačiau pati brangiausia dovana buvo vis tik išsivežta iš Lietuvos paties Smetonos. Tai dėžutė su Lietuvos Nepriklausomybės 20-mečio jubiliejui nukaldintomis sidabrine 10 litų moneta ir auksinės monetos suvenyru. Vienetinę dovaną prezidentui įteikė „Spindulio“ spaustuvės ir Kauno monetų kalyklos atstovai 1938 m. birželio 13 d. Ant dėžutės randame įrašą: „Tautos Vadui Antanui Smetonai XX-ais Nepriklausomybės metais Jo vardinių proga jubiliejinės monetos auksinį unikatą turi garbę įteikti Spindulio A. B. pinigų kalykla 1938 VI 13.“

Buvęs Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus darbuotojas prof. Stanislovas Sajauskas atskleidė ir monetų gimimo istoriją. Anot jo, 1938 m., Nepriklausomybės 20-mečio proga, buvo nutarta dalį 10 litų monetų pagaminti su A. Smetonos atvaizdu. Iki tol šio nominalo monetas išskirtinai puošė Vytauto Didžiojo portretas. Monetos buvo nukaldintos Kauno monetų kalykloje, įsikūrusioje „Spindulio“ spaustuvėje. Šiai spaustuvei tuo metu vadovavo rašytojas Kazys Puida, o kalyklai – Jonas Karys-Kareckas. Būtent „Spindulio“ bendrovė Finansų ministerijai pasiūlė nukalti jubiliejinę sidabrinę 10 litų monetą su A. Smetonos atvaizdu. Bendrovė apsiėmė savo lėšomis apmokėti šios monetos spaudų gamybą. O A. Smetonos portretą sukurti buvo patikėta Juozui Zikarui. Kadangi Monetų kalykla Kaune nuo savo veiklos pradžios 1936 m. turėjo du presus sidabrinių ir bronzinių monetų kalybai, 1938 m. K. Puidai kilo mintis ne tik pagaminti jubiliejines sidabrines monetas, bet ir nukalti vieną unikalią auksinę monetą su A. Smetonos atvaizdu. Šiam tikslui lėšos buvo surinktos iš kalyklos ir spaustuvės darbuotojų. Suvenyras prezidentui galiausiai buvo įteiktas jo vardo dienos proga[19].

18 „P. Prezidento rautas“, *Lietuvos aidas,* 204 (1930), 5.

19 Gintarė Vasiliauskaitė, „Į Kauną sugrįžta unikali A. Smetonos moneta“, *Kauno diena*, 2019 07 06. Prieiga per internetą: https://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/i-kauna-sugrizta-unikali-smetonos-moneta-920972>, žiūrėta 2025 01 31.

16 il. Gintarinis raktas suvenyrinėje dėžutėje. Palangos miesto dovana, įteikta burmistro Jono Šliūpo iškilmingo prezidento Antano Smetonos sutikimo metu atvykus atostogauti. Palanga, 1933 m. liepos 8 d. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

17 il. Ukmergės miesto herbas. Ukmergės miesto dovana, įteikta burmistro Prano Kuzmos prezidento Antano Smetonos apsilankymo Ukmergėje proga 1927 m. rugpjūčio 14 d. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

18 il. Spintoje *Brangiam Tautos vadui* eksponuojamos prezidento Antano Smetonos jubiliejaus proga gautos dovanos. 2024 m. vasaris. Justės Mocevičiūtės nuotrauka. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Greičiausi ši dovana buvo prezidento A. Smetonos kabinete, o ne kartu su kitomis dovanomis muziejuje, todėl jis nutarė šį brangų daiktą pasiimti su savimi. Po A. Smetonos mirties šią brangią relikviją saugoti paėmė duktė Marija Valušienė. Apie 1985 m. ji kreipėsi Amerikos lietuvių kultūros archyvo vicepirmininką kunigą Rapolą Krasauską ir jam patikėjo saugoti šį brangų daiktą. Amerikos lietuvių kultūros archyve (ALKA), veikiančiame Putname, Konektikuto valstijoje, JAV, ši relikvija buvo saugoma 35 metus ir tik 2019 m. sugrįžo į Lietuvą – buvo perduota Istorinei Prezidentūrai Kaune[20].

Ketvirtoje ekspozicinėje spintoje *Sveikas atvykęs, Prezidente* eksponuojamos dovanos, gautos kelionių po Lietuvą metu. Prezidentas 1927 m. vasarą apvažiavo beveik visą šalį, ir šių kelionių metu buvo visur iškilmingai sutinkamas su tam specialiai pastatytais ir žalumynais papuoštais garbės vartais, su išsirikiavusiais įstaigų tarnautojais, religinių bendruomenių nariais ir vietiniais gyventojais. Visi norėjo pamatyti, kaip atrodo šalies vadovas. Vėliau prezidentas taip pat stengėsi kasmet aplankyti naujus infrastruktūros objektus ar tiltus, tad ir šių apsilankymų metu gaudavo simbolinių dovanų. Norint pabrėžti, kad prezidentas mieste yra aukščiausio rango valstybės atstovas, jam buvo įteikiami simboliniai miesto raktai.

Būtent tokią kelionių po Lietuvą simboliką parodoje pristato Biržų miesto dovana – raktai su trispalve juostele, prezidentui įteikti burmistro Povilo Klybo apsilankymo Biržuose proga 1927 m. liepos 28 dieną. Prie raktų turėjo būti mėlynas priegalvėlis su išsiuvinėtu Biržų miesto herbu, tačiau jo muziejaus saugomoje dovanų kolekcijoje nerasta. Apie šią dovaną radome žinutę spaudoje: „Biržuose Prezidentą pasitinka burmistras ir įteikia miesto raktus ir herbą. Toliau prie pastatytų vartų pasitinka pavasarininkai (Liaudies universiteto „Pavasaris“ klausytojai – *I.J. past*.). Klebonas užkviečia į katalikų bažnyčią. Prezidentas su palydovais prieina prie didžiojo altoriaus, pasimeldžia ir išeina. Eina į latvių protestantišką bažnyčią – čia iškilmingas priėmimas. Prezidentui įeinant gaudžia vargonai, pastorius pasako sveikinimo

20 Ibid.

kalbą latviškai, gražiai pagieda choras. Pro išsirikiavusius ugniagesius praeidamas Prezidentas išklausė jų sveikinimą ir nuvyko į evangelikų reformatų bažnyčią, kurioje randa gražiausią iš visų Biržų bažnyčių priėmimą. <...> Dar Prezidentas lanko mažytę metodistų bažnytėlę, kur gieda jam giesmę ir himną, prakalba ir išklauso jo kalbos; aplanko žydų sinagogą, kur priimamas su kalba ir maldomis; apžiūri ligoninę ir vyksta apžiūrėti Biržų pilį su kunigaikščio Radvilos rūmų griuvėsiais – čia priima pasveikinimus."[21]

Šis prezidento sutikimas Biržuose gerai atspindi tuo metu vyravusį sutikimų miestuose ir miesteliuose scenarijų. Kadangi A. Smetona stengdavosi susitikti su visomis religinėmis bendruomenėmis ir savo apsilankymu pagerbti jų maldos namus, ekspozicijoje pristatome ir dvi žydų bendruomenių padovanotas judėjų Šventojo Rašto „Tanach" („Tora", „Neviimas" ir „Ketuvimas") knygas. Viena knyga – Vilkaviškio žydų bendruomenės dovana, įteikta apsilankymo Vilkaviškyje proga 1927 m. rugpjūčio 26 dieną. Ji išleista Vokietijoje, leidykloje „Goyil". Ją papuošė sidabrinė plokštelė su įrašu „Ponui Lietuvos Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai nuo Vilkaviškio žydų bendruomenės 1927 m. rugpjūčio 26 d.", kurį išgraviravo Kauno auksakalys Moisiejus Klionas. Apie prezidento apsilankymą Vilkaviškyje spaudoje yra platus straipsnis, tačiau apie susitikimus su religinėmis bendruomenėmis vos keli sakiniai: „Vilkavišky p. Prezidentą pasitikti susirinko daugybė žmonių. Pastatyti keli garbės vartai. Namai papuošti vėliavomis ir daugely priebučių žalumynais apipintas Respublikos Prezidento paveikslas. Jo Ekscelencija aplankė bažnyčią, kur jį sutiko vyskupai Karosas ir Reinys ir daug aukštos dvasininkijos. Paskui lankėsi vokiečių bažnyčioj ir sinagogoj. <...>"[22].

Kelionių po Lietuvą metų prezidentas gaudavo ir įvairių rankdarbių, medžio drožybos dirbinių. Tokiais pavyzdžiais laikytume medinį padėklą, kuris yra Būblelių valsčiaus (Šakių apskritis) gyventojų dovana, įteikta kelionių po Lietuvą metu 1927 m. rugpjūčio 28 d., jame galime perskaityti įrašą: „Sveiks Tautos Vade! Bublelių valsčiaus piliečiai 1927 VIII 28", ir medinį drožinėtą Daugų miesto herbą, kuris buvo Alytuje veikusio Vinco Grušnio knygyno dovana A. Smetonai jubiliejaus proga.

Vertingiausiomis dovanomis šioje grupėje laikytume gintarinį raktą dekoratyvioje dėžutėje, kuris, kaip Palangos miesto dovana, buvo įteiktas burmistro Jono Šliūpo iškilmingo sutikimo metu atvykus atostogauti 1933 m. liepos 8 d. Ant rakto galime pastebėti įrašą: „1933 Palangos miestas". „Lietuvos aidas" pateikė platų straipsnį, iš kurio sužinome, kaip Palanga sutiko prezidentą ir jam įteikė šį gintarinį raktą: „1933 m. liepos 6 d. saulės nuskaidrinta Palanga jau iš pat ryto pasipuošė tautinėmis vėliavomis. Čia pranešė, kad šiandien į savo vasaros rezidenciją atvyksta J. E. Respublikos Prezidentas p. Antanas Smetona. Po pietų išdygo didžiuliai žalumynų vartai su atsuktu į Kretingą įrašu: „Sveikas, mylimasis Svety!" Apie šeštą valandą ant naujai prie vidurinės mokyklos pastatyto stiebo pakilo didelė Palangos miesto vėliava. Tai lyg ir buvo ženklas, kad jau laikas rinktis sutikti Garbingąjį Svečią. Vasarotojai, palangiškiai ir apylinkės ūkininkai pradeda rinktis visa valanda anksčiau. <...> 19.35 min. tolumoje pasirodo eilė automobilių. <...> Pirmiausiai pasirodo krašto apsaugos ministeris pulk (Balys) Giedraitis, vidaus reikalų viceministeris pulk. (Bruno) štencelis, prof. Iz (Izidorius) Tamošaitis ir (Kretingos) apskrities viršininkas ats. plk. ltn. (Stasys) Derbutas. Vėliau Klaipėdos krašto gubernatoriaus p. (Vytauto) Gylio, Klaipėdos įgulos viršininko pulk. (Petro) Genio, Klaipėdos krašto komendanto (Raimundo) Liormano ir kitų aukštųjų karininkų lydimas, maršui skambant, pasirodo J. E. Respublikos prezidentas. Sveikinasi su gusarų orkestru, su šauliais, skautais ir kitomis organizacijomis. Po pasisveikinimo p. Prezidentas priima kukliausias palangiečių vaišes – duoną su druska ir žydų tortą. Nūn trumpą, bet širdingą ir turiningą žodį taria naujojo Palangos miesto vardu burmistras Dr. Jonas Šliūpas. Čia pat p. burmistras p. Prezidentui įteikia Palangos miesto raktą, iš gintaro padarytą. Sulauktasis Svetys už dovaną jautriai dėkoja, prisimindamas čia praleistas savo jaunatvės dienas ir pažadėdamas visokeriopą vyriausybės paramą Palangos miestui."[23]

Kita brangi dovana – Ukmergės miesto herbas prezidentui A. Smetonai. Sidabro dirbinys pagamintas Kauno auksakalio Juozas Gerštiko. Dovaną įteikė burmistras Pranas Kuzma A. Smetonos apsilankymo Ukmergėje

21 „Resp. Prezidentas Lietuvos šiaurėje", *Lietuva,* 173 (1927), 2.
22 „Respublikos Prezidento kelionė į Vakarų Lietuvą", *Lietuva,* 192 (1927), 1.
23 „Respublikos Prezidentas atvyko į Palangą", *Lietuvos aidas,* 151 (1933), 1.

proga 1927 m. rugpjūčio 14 dieną. Ant dirbinio galime perskaityti įrašą: „P. L. Respublikos Prezidentui A. Smetonai“. Šios dovanos įteikimas buvo plačiai aprašytas spaudoje: „Ukmergė vainikuojasi. „Sveiks, tautos Vade“ įrašas vartuose. Didelis sąjūdis karininkų klube ir Miesto Valdyboj. Aplink bromą išsirikiavo ir toli nusitęsė Ukmergės lietuvių ir žydų gimnazijos, savanoriai, šauliai, sporto organizacijos ir t. t. Prezidento atvykimas dėl daugybės sutiktų pakely bromų ir sveikinimų buvo pavėluotas. Prezidentą lydėjo ministras pirmininkas (Augustinas) Voldemaras, kariuomenės vadas (Silvestras) Žukauskas, krašto apsaugos ministras plk. (Stasys) Dirmantas, žurnalistai, kino operatoriai ir kiti. Pirmiausia pasveikino miesto burmistras p. Kuzma. Baigdamas kalbą burmistras įteikia aukštajam svečiui Ukmergės miesto herbą.“[24]

Penktoje vitrinoje pavadinimu *Brangiam Tautos vadui* eksponuojamos vardinių ir jubiliejaus proga gautos dovanos (19 il. 5 spinta). Ekspoziciją labai papuošė „debiutuojantis“ eksponatas, kuris pirmą kartą pristatomas lankytojams. Tai – lietuviškas dūdmaišis, arba Labanoro dūda, su tautinių raštų juosta. Ją prezidentui jubiliejaus proga padovanojo Lietuvos šaulių sąjungos Zarasų ir Utenos šaulių II rinktinė. Šis dūdmaišis ilgus metus buvo saugomas Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Liaudies meno skyriuje ir per daugybę metų pasikeitę skyriaus darbuotojai net nelabai žinojo, kaip į muziejų pateko šis instrumentas. Už įdomią eksponato restauravimo istoriją dėkoju Gražinai Daunienei, kuri papasakojo, kad prieš keletą metų dūdą nutarus restauruoti, iš jos medinės dalies iškrito nedidelis lapelis, ant kurio buvo įrašyta „Šią dūdą A. Smetonai dovanojo LŠS II Rinkt. (Zarasų ir Utenos) šauliai 1934 m. rugsėjo 7 d.“ Ant inventorinio lapelio taip pat matome užrašą Akt 1941 IV 3/161, ISD 44330. Tad galime suprasti, kad kažkuris senosios kartos muziejaus darbuotojas, matydamas, kaip sovietmečiu yra stengiamasi sunaikinti visą turimą prezidento A. Smetonos palikimą, stengėsi šį nedidelį raštelį paslėpti medinėje dūdos dalyje – tai lyg laiškas į ateitį, į vėl nepriklausomos Lietuvos laikus, kada ši informacija nekels jokio pavojaus ir bus reikalinga muziejininkams. Restauruota Labanoro dūda šiandien byloja ne tik apie unikalius tautinius muzikos instrumentus, bet ir originalų Utenos ir Zarasų šaulių siekį pasveikinti prezidentą A. Smetoną.

Kitas muzikos instrumentas, gautas jubiliejaus proga, – ornamentuotos dvylikos stygų kanklės, padarytos XX a. pradžioje. Jas A. Smetonai padovanojo Skriaudžių kaimo (dabar Prienų r.) kanklininkas Pranas Puskunigis 1934 m. rugsėjo 8 dieną. Yra išlikęs ir dovanojimo laiškas: „Jo Ekscelencijai Resp. Ponui Prezidentui Jo jubiliejaus 60 m. sukaktuvėms paminėti 8 diena rugsėjo 1934 m. amžinai Atminčiai šį Aukišką muzikos instrumentą kankles, aukoja senas Lietuvos kanklininkas Pranas Puskunigis“. Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje yra saugoma ir fotografija, kurioje įamžintas prezidentas A. Smetona su Skriaudžių kanklininkais prie Prezidentūros tarnybinio įėjimo.

Tarp jubiliejaus proga gautų dovanų nemažai medžio drožinių. Pavyzdžiui, peilis popieriui su Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto Didžiojo atvaizdu. Šis eksponatas yra įdomus tuo, kad pats dovanotojas įamžino save tiesiog ant dovanos ne tik užrašydamas palinkėjimą prezidentui, bet ir nurodydamas savo pavardę ir adresą. Muziejininkai kitoje peilio pusėje pamatė esantį įrašą: „Jubiliate! Vytauto dvasia telydi Jus ir toliau! 1934-IX-9. A. Krupickas. Zarasai Dariaus ir Girėno 18“. Deja, daugiau informacijos apie šį dovanotoją nepavyko aptikti.

Greta muzikos instrumentų ir medžio drožinių šioje spintoje svarbią vietą užima tekstiniai sveikinimai, tačiau dabar jie yra saugomi ne Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, bet Lietuvos centriniame valstybės archyve. Išsiaiškinti šią 1959 m. nutikusią istoriją padėjo ilgametė Taikomosios dailės skyriaus darbuotoja ir vadovė dr. Aldona Snitkuvienė. Ji leido susipažinti su svarbiais dokumentais, kurie parodo, kodėl 1941 m. balandžio 3 d. J. Paleckio perduotų vertybių sąrašas buvo sumažintas ir didelė dalis labai svarbių muziejaus eksponatų buvo perduota tuometiniam Valstybiniam Kauno miesto archyvui. Atidžiau panagrinėjus, kokie eksponatai buvo perduoti archyvui, tampa aišku, kad dovanoti įvairių Lietuvos visuomeninių patriotinių organizacijų sveikinimai kartu su narių sąrašais ir parašais tapo ypač vertingu šaltiniu LTSR represinėms struktūroms, kurios siekė išsiaiškinti kiekvieną buvusį „Smetonos garbintoją“.

Čia derėtų aptarti situaciją muziejuje ir koks pavojus buvo iškilęs prezidento A. Smetonos dovanų kolekcijai. 1944 m. antroje pusėje Sovietų Sąjunga reokupavo Lietuvą, buvo atnaujintas

24 „J. E. R. Prezidentas Žiem. Rytų Lietuvoje“, *Lietuvis,* 181 (1927), 2.

19 il. Prezidentą A. Smetoną 60-mečio proga pasveikino Skriaudžių kanklininkų grupė. Prezidentas su žmona Sofija ir kanklininkais prie Prezidentūros. Kaunas, 1934 m. rugsėjo 9 d. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

krašto gyvenimo sovietizavimas. Pasak meno istorikės, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus generalinės direktorės Dainos Kamarauskienės, muziejus, kaip ir kitos įstaigos, turėjo dirbti griežtos sovietinės kontrolės sąlygomis, į Lietuvą siunčiami pareigūnai reikalavo kuo greičiau atkurti socializmą. Viena sudedamųjų socializmo statybos dalių buvo vadinamoji kultūrinė revoliucija, kurios uždavinys – slopinti tautinę bei religinę žmonių sąmonę ir įskiepyti bolševikinę ideologiją. Stalininio laikotarpio formulė propagavo „apvalytą“ nuo nacionalistinių ir religinių apnašų liaudies kultūrą[25]. Taip muziejus, tarpukariu vadinęsis Vytauto Didžiojo kultūros muziejumi, 1944 m. spalio 11 d. Lietuvos SSR Liaudies komisarų Tarybos nutarimu pervadintas į Kauno valstybinį M. K. Čiurlionio vardo dailės muziejų. Aukščiausia kontrolės ir propagandos grandis buvo LKP CK Kultūros ir mokslo bei Propagandos ir agitacijos skyriai. Pirmaisiais pokario metais meno, mokslo, kultūros „idėjinio grynumo“ sargais buvo iš Rusijos atsiųsti pareigūnai. Visas meno sritis griežtai kontroliavo Komunistų partija. Kultūrinėms įstaigoms keliami tikslai iš esmės pakito – nuo dvasinių poreikių pereita prie sovietinės ideologijos, propagandos skleidimo bei kovos su religija[26]. Muziejus, kaip ideologinė įstaiga, turėjo dirbti neperžengdamas griežtų tuometinės santvarkos rėmų. Naujosios, sovietinės kultūros skleidimas ėjo išvien su tautinės kultūros draudimu ir naikinimu. 1948 m. pradėta masiškai naikinti buržuazinius ir kultūrinius paminklus. 1950 m. Karo muziejaus sodelyje sunaikinta stovėjusi J. Zikaro „Laisvės“ statula, Nežinomojo kareivio kapas. Iš viso XX a. 5–6 deš. Lietuvoje sunaikinta arba apgadinta daugiau kaip 500 įvairių architektūros paminklų. Iš muziejaus buvo reikalaujama kelti sovietinės visuomenės idėjinį-politinį lygį tiek muziejaus viduje – tarp lankytojų ir darbuotojų, tiek už jo ribų[27].

Muziejaus saugyklose saugomiems daiktams, turintiems tiesioginių sąsajų su Nepriklausomos Lietuvos vadovais, o ypač buržuaziniu, fašistiniu diktatoriumi sovietų tituluojamu A. Smetona, buvo nesaugu – jie galėjo būti pripažinti netinkamais, neturinčiais meninės-istorinės vertės ir sunaikinti ar išimti iš muziejaus ir perduoti kitoms įstaigoms. 1959 m. buvo įgyvendintas rašytinių dokumentų išėmimas iš muziejaus ir perdavimas Kauno miesto valstybiniam archyvui. Remdamiesi Kauno valstybinio M. K. Čiurlionio vardo dailės muziejaus archyvinės medžiagos 1959 m. spalio mėnesį sudarytu Perdavimo-priėmimo aktu galime įsitikinti, kad Kauno Valstybinio M. K. Čiurlionio vardo dailės muziejaus sudaryta komisija, kurią sudarė Taikomosios dailės ir Istorijos skyriaus vyr. bendradarbė Ieva Aleksienė, vyr. mokslo bendradarbis Povilas Baranauskas, vyr. mokslo bendradarbė Rimutė Rimantienė ir mokslo bendradarbė Ona Vokėnaitė, perdavė, o Valstybinio Kauno miesto archyvo viršininkas E. O. Zilberis, mokslo bendradarbis V. S. Rakinaitė ir fondų saugotoja R. A. Stanišauskienė priėmė iš Kauno valstybinio M. K. Čiurlionio vardo dailės muziejaus Taikomosios dailės ir Istorijos skyriaus žemiau išvardintą archyvinę-dokumentinę medžiagą: 1941 m. balandžio 3 d. LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Pirmininko Justo Paleckio parėdymu perduotus Kauno valstybiniam kultūros muziejui sveikinimus-adresus: be apdarų (aplankų) skirtingų matmenų – 311 vnt., su drobiniu apdaru – 15 vnt., su odos apdaru – 16, su odos, drobės ir metalo apdaru – 5 vnt., drobės krepšiai – 88 (13 krepšių) vnt., aksomo, kolenkoro su oda – 9 vnt., stiklas kolenkoro dėžėje – 1 vnt., drobės kuprinė su metalu – 4 vnt., cilindro formos ruletės – 11 (3 cilinderiai) vnt., spausdintos knygos – 4 vnt. Iš viso 464 vienetus. Taip pat perduota albumai – 25 vnt., spausdiniai – 33 vnt. Iš viso pagal šį aktą perduota 522 vnt. eksponatų[28]. Iš muziejaus buvo tiesiog išplėštas didelis kiekis vertybių, tačiau tuo visa A. Smetonos palikimo istorija dar nesibaigė.

1959 m. gruodžio 24 d. buvo pasirašytas dar vienas Eksponatų perdavimo-priėmimo raštas. Jame rašoma: „Šiuo aktu Kauno valstybinis M. K. Čiurlionio vardo Dailės Muziejus, komisijos, susidedančios iš pirmininko Keblūno Antano, vyr. fondų saugotojo ir narių: Aleksienės Ievos, Domininko, vyr. mokslo darbuotojos, Taikomosios Dailės bei Istorijos skyriaus vedėjos ir Rimantienės Rimos, Konstantino, vyr. mokslo darbuotojos, Pirminės kultūros skyriaus vedėjos asmenyje, remdamasi Kauno Valstybinio M. K. Čiurlionio vardo Dailės Muziejaus Direktoriaus 1959 m. gruodžio 22 d. įsakymu

25 *Istorijos štrichai. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus 1921–2011,* Sud. Daina Kamarauskienė (Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2011), 107.
26 Ibid.
27 Ibid., p. 109.

28 *Kauno Valst. M. K. Čiurlionio vardo dailės muziejaus archyvinės medžiagos perdavimo-priėmimo aktas, Kaunas, 1959 m. spalio mėn.,* saugomas Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Taikomosios dailės skyriuje.

Nr. 179, p e r d u o d a, o Valstybinis Kauno miesto archyvas, Valstybinio Kauno miesto archyvo viršininko Zilberio Elizerio, Ašerio ir Valstybinio Kauno miesto archyvo fondų saugotojos Stanišauskienės Reginos, Aleksandro, asmenyje, pagal Valstybinio Kauno miesto archyvo viršininko 1959 m. gruodžio 24 d. įgaliojimą Nr. 14/324 p r i i m a nuolatiniam saugojimui šiuos žemiau išvardintus daiktus, įskaitytus į muziejaus eksponatų fondą ir ligi šiol laikytus Taikomosios Dailės ir Istorijos skyriuje, to skyriaus vedėjos Aleksienės Ievos materialinėje atsakomybėje, pagal abiejų pusių pasirašytus pridedamus sąrašus. 1. Sveikinimų-adresų sąrašas 528 vienet.; 2. Tarptautinių sutarčių sąrašas – 55 vienet.; 3. Amerikos lietuvių gyvenimo fotografijų sąrašas – 1496 vienet. Iš viso perduodamų daiktų sk. 2079. Šis aktas surašytas dviejuose egzemplioriuose, kurių vienas perduodamas Valstybiniam Kauno miesto archyvui, o antras lieka Kauno Valstybiniame M. K. Čiurlionio vardo Dailės Muziejuje. Perdavė: Pirmininkas A. Keblūnas, nariai: I. Aleksienė, R. Rimantienė; Priėmė Viršininkas Zilberis, Fondų saugotojas R. Stanišauskienė.“[29]

Iš šio perdavimo akto matyti, kad represines struktūras ir KGB labai domino ir Lietuvos SSR piliečių galimi ryšiai su Amerikoje gyvenančiais giminėmis, todėl nutarta pasinaudoti muziejuje saugomų Amerikos lietuvių fotografijų rinkiniais, kuriuose užfiksuotos įvairios organizacijos ir draugijos, vestuvės, parodos, mokyklos, pokyliai, įvairūs asmenys. Vis tai turėjo būti paimta iš muziejaus ir įgalinta tarnauti politiniams tikslams ar sovietinei propagandai.

Negalime tiksliai pasakyti, kada, tačiau po kurio laiko iš Valstybinio Kauno miesto archyvo visi šie daiktai buvo perduoti į LTSR centrinį valstybinį archyvą, kuris nuo 1990 m. vadinamas Lietuvos centriniu valstybės archyvu. Todėl rengdami šią ekspoziciją skolinomės iš archyvo keletą prezidentui dovanotų albumų, sveikinimų-adresų ir siuvinėtų sveikinimų su drobiniais maišeliais, norėdami geriau perteikti kadaise Prezidento dovanų muziejuje rodytų dovanų įvairovę. Menišku medžio raižinių išsiskiria Kėdainių miesto ir apskrities visuomenės sveikinimas prezidentui A. Smetonai vardo dienos proga, įteiktas 1928 m. birželio 13 dieną. Spintoje pavadinimu *Brangiam Tautos vadui* eksponuojame ir daugiau iš Lietuvos centrinio valstybės gautų eksponatų – Peršėkininkų seniūnijos gyventojų prezidentui A. Smetonai 60-mečio proga dovanotas siuvinėtas sveikinimas su jam skirtu drobiniu siuvinėtu voku. 1934 m. rugsėjo 9 d. bei Merkinės visuomeninių organizacijų sveikinimai su tam skirtu drobiniu voku prezidentui A. Smetonai jubiliejaus proga.

Ekspoziciją labai papuošė ir iš archyvo pasiskolinti du solidūs albumai-adresai, kuriuos Lietuvos kariuomenės atstovai ir Lietuvos žydų bendruomenės įteikė A. Smetonai jubiliejaus proga. Albumuose galima surasti visų Lietuvos žydų organizacijų pavadinimus ir jų vadovybę, taip pat ir visus Lietuvos karininkų parašus, kur jie prisiekė prezidentui ištikimybę.

Šeštoje ekspozicinėje spintoje *Aukštajam Jubiliatui* sudėjome pačias brangiausias dovanas, skirtas A. Smetonos 60-ies metų jubiliejui. Visą lentyną užima trys dekoratyvios dėžutės su masyviais gintaro grynuoliais. Pirmoje dėžutėje įdėtas gintaro luitas (350 g), kuris yra Klaipėdos krašto Jaunųjų ūkininkų ratelių dovana. Antroje dėžutėje guli didelis gintaro luitas (1255 g) – Klaipėdos miesto dovana jubiliejaus proga. Ant gintaro buvo pritvirtinta sidabro plokštelė su įrašu: „Klaipėdos miestas Valstybės Prezidentui 1934 m. rugsėjo mėn. 9 d.“. Trečias gintaras įdėtas į kuklesnę medinę dėžutę. Tai – 325 g sveriantis gintaras, kurį A. Smetonai padovanojo Kretingos Lietuvių tautinės jaunuomenės sąjungos „Jaunoji Lietuva“ nariai. Dovana turi įrašą: „Myl. Šefui A. Smetonai 60 m. sukakt. proga sveikinimai iš Lietuvos pajūrio. 1934 IX 09 Kretingos jaunalietuviai“ (22 il. 6 spinta ir 3 gintarai).

Jubiliatas gavo ir brangių dovanų šventiniam stalui. Antai Brolių Šadauskų alaus bravoras dovanojo alaus statinaitę. Suprantama, kad ji šiuo metu yra tuščia, tačiau įrašas metalinėje plaketėje leidžia suprasti, kad šia dovana Mažeikių aludariai norėjo atkreipti prezidento dėmesį į lietuvių verslo svarbą. Ant brolių Šadauskų alaus bravoro statinaitės esantis įrašas skelbia: „Jo Ekscelencijai, Tautos Vadui Respublikos Prezidentui Ponui Antanui Smetonai Garbingas Vade! Šešiasdešimts metų sukakties proga, sveikiname Tamsta Ekscelencija ir linkime su didžiausiais norais, kad Tamstos vedamomis

29 Nuorašas. *Eksponatų perdavimo-priėmimo aktas*, Kaunas, 1959 m. gruodžio 24 d., saugomas Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Taikomosios dailės skyriuje.

20 il. Gintaro luitas (350 g) suvenyrinėje dėžutėje. Klaipėdos krašto Jaunųjų ūkininkų ratelių dovana prezidento Antano Smetonos jubiliejaus proga. Kaunas, 1934 m. rugsėjo 9 d. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Vienybės Gairėmis lietuviškoji idėja taip sustiprėtų, kad lietuvis jaustųsi pilnas savanoris ne tik nepriklausomybės iškovojime, bet taip pat būtų uolus karys lietuvių ekonominiame išsilaisvinime. – Broliai Šadauskai Pirmo lietuvių alaus bravoro savininkai Mažeikiai 1934–IX–8 d.“

Dar viena praktiška dovana tapo konditerijos fabriko „Tilka“ dėžė-futliaras saldainiams, kuri, reikia suprasti, buvo padovanota kartu su geriausia fabriko produkcija. Dėžę-futliarą saldainiams puošia ir įrašas sidabrinėje lentelėje „Jo Ekscelencijai Lietuvos Respublikos Prezidentui / ANTANUI SMETONAI / 60 – ties metų amžiaus sukakties proga“ (24 il. „Tilka“ futliaras).

Ekspoziciją papildo ir dirbiniai, kabinami ant sienos. Vienas iš jų yra medinėje lentelėje išdrožtas pano „Vytis“, autorius Vincas Giedraitis. Ant kūrinio gerai įskaitomas įrašas: „Teizininku JŪR Vincas Giedraitis“. Ši dovana yra nuo Teizininkų kaimo (dabar Lazdijų r.) Jaunųjų ūkininkų ratelio Antanui Smetonai jubiliejaus proga, įteikta 1934 m. rugsėjo 9 d. (25 il. pano „Vytis“).

Dar viena įdomi dovana – Antano Smetonos portretas, pagamintas „Kauno audinių“ fabrike pagal dailininko Balio Macutkevičiaus (1905–1964) piešinį, darytą iš A. Smetonos fotografijos. Tai „Kauno audinių“ fabriko dovana, spėjama, kad buvo įteikta Lietuvos Nepriklausomybės 20-mečio proga 1938 m. vasario 16 d.

Visą ekspoziciją *„Didžiausia garbė pasveikinti*: dovanos Lietuvos Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai“ sudaro 48 eksponuojamos dovanos. Ekspoziciją sudaro nauja visuma tapęs atkurtas Prezidento dovanų kambarys, kuris pasakoja įdomių istorijų. Pagrindinę ekspozicijos informaciją lankytojas randa parodos anotacijoje lietuvių ir anglų kalbomis. Greta ekspozicinių spintų pastatėme informacinį stendą, kuriame išdėlioti parodos katalogai lietuvių ir anglų kalbomis. Parodos dizainą kūręs muziejaus dizaineris Jonas Vaikšnoras pasiūlė atsisakyti eksponatų aprašų spintų viduje ar išorėje, nes jie užima daug vietos, nepatogu juos perskaityti per stiklą, estetiškai „užteršia“ eksponatų apžiūrėjimo lauką ir tarsi atima vertingų eksponatų autentiškumo pojūtį. Spintose dėliodami eksponatus norėjome, kad lankytojams būtų patogu juos apžiūrėti, jie vienas kito neužgožtų. Todėl specialiai šiai ekspozicijai skirtas parodos katalogas leidžia patogiai ir nuosekliai susipažinti su visomis eksponuojamomis dovanomis. Katalogo formatas (A4) ir didelis šriftas (16) yra draugiškas silpnaregiams lankytojams. Kataloge greta eksponato nuotraukos lankytojas sužino, kas, kokia proga ir kada įteikė dovaną prezidentui A. Smetonai. Yra pateikiama ir nustatytų įdomių faktų apie kai kurias dovanas.

Ekspozicijos lankymą praturtina ir audiogidas, kurį lankytojas gali išklausyti savo išmaniuoju telefonu nusiskenavęs QR kodą. Septynių minučių trukmės įrašas paaiškina, kokiomis progomis prezidentas gaudavo dovanas, kokių organizacijų dovanų galima tikėtis pamatyti ekspozicijoje, kodėl A. Smetonai, tituluojamam Tautos Vadu lyg karaliui, buvo rengiami iškilmingi sutikimai miestuose ir miesteliuose, ir daugelį kitų įdomių faktų. Informaciniame stende lankytojas gali pasirinkti, kuria kalba – lietuvių ar anglų – norės išgirsti pasakojimą.

Šią ekspoziciją labai gerai pavyko integruoti į dalį Istorinės Prezidentūros siūlomų edukacinių programų „Kodas Lietuva“, „Jaunojo piliečio pamoka“, „Svečiuose pas prezidentą“ priešmokyklinio amžiaus vaikams ir 1–4 klasių mokiniams turinį. Ekspozicijoje įrengtas vienas stacionarus edukacinis žaidimas „Ką padovanoti prezidentui?“ ir vienas nešiojamasis edukacinis žaidimas, kurį sudaro devyni kubai su dovanų atvaizdais. Žaidimą „Ką padovanoti prezidentui?“ sudaro penkiolika dovanų, kurių siluetus vaikai gali atpažinti ant pakabinamos kortelės: penkios dovanos, kurias vaikai gali atpažinti tarp ekspozicinėse spintose esančių daiktų; penkios dovanos, kurios netilpo į dovanų muziejų (pavyzdžiui, pasodinti ąžuolai A. Smetonos garbei, padovanotas brangus veislinis žirgas „Perkūnas“ ar veislinis ožys), ir penkios dovanos, kurias dabar vaikai norėtų padovanoti prezidentui. Šis žaidimas tinka ir šeimyninėms grupėms, kada tėvai su vaikais aptaria dovanų prasmę ir gali pagalvoti, kaip 15 kortelių teisingai suskirstyti į tris kategorijas. Edukaciniai kubai su prezidento dovanų spintų pavadinimais ir dovanų atvaizdais leidžia vaikams geriau įsiminti dovanas, padeda suprasti jų medžiagiškumą (pagamintos iš metalo, medžio, porceliano, stiklo ir pan.), lavina regimąją atmintį ir komandinio darbo įgūdžius.

Ekspozicijoje *„Didžiausia garbė pasveikinti*: dovanos Lietuvos Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai“ nauji ir malonūs atradimai laukia tiek vyresnio, tiek jaunesnio lankytojo, o muziejininkams ji atveria daug galimybių plėtoti muziejinius bei tarpdisciplininius tyrimus.

Išvados

1. Atlikus nuoseklius dovanų kolekcijos tyrimus, buvo išskirtos šešios svarbiausios reikšminės grupės pagal dovanų teikimo progas. Didžiausią grupę sudarė dovanos 60-mečio jubiliejaus proga, įteiktos A. Smetonai 1934 m. rugsėjo 8–9 dienomis. Antrą grupę sudarė taip pat gausiai teiktos vardinių (Antaninių) dovanos, gautos birželio 12–13 dienomis. Trečią grupę sudarė kelionių po Lietuvą metu gautos dovanos. Ketvirtą – Vasario 16-osios proga gautos dovanos, penktą – organizacijų, kuriose A. Smetona buvo garbės šefu, dovanos, o šeštą – įvairių Lietuvos ir užsienio įmonių ir organizacijų dovanos, teiktos įvairių susitikimų metu.

2. Prezidento A. Smetonos dovanų kolekcija atspindi bendras XX a. 3–4 deš. Lietuvoje vyravusias reprezentacinių, tautinės simbolikos persmelktų dovanų tendencijas. Dažna dovana buvo puošiama Vyčiu, Vytauto Didžiojo ar prezidento A. Smetonos atvaizdu, trispalve juosta, gintarais, tautinių raštų motyvais.

3. 2024-aisiais po 90 metų vėl atvertas Prezidento dovanų kambarys-muziejus ne tik pristato išlikusią kolekciją, bet ir iliustruoja aiškius dovanojimo tradicijų pokyčius: šiandien demokratinėje Lietuvos Respublikoje prezidentas negalėtų tikėtis tokių brangių piliečių dovanų ir išradingų masinių dovanos nešimo ceremonijų, kokias lietuvių tautinių organizacijų nariai noriai rengė A. Smetonai.

4. Prezidento A. Smetonos dovanų muziejus byloja apie autoritarinį valstybės valdymo modelį, nes dovanomis tam tikros visuomenės grupės stengėsi parodyti pagarbą prezidentui A. Smetonai ir taip stiprino jo tvirtą autoritetą.

5. Tyrimo metu buvo patikslintos daugelio dovanų įteikimo aplinkybės ir nustatyti dovanotojai, surasti platesni dovanos įteikimo ceremonijų aprašymai, kas reikšmingai praplėtė informaciją apie muziejuje saugomus eksponatus.

6. 1959 m. didelę dovanų kolekcijos dalį muziejus buvo priverstas perduoti Valstybiniam Kauno miesto archyvui – taip muziejus neteko 2079 eksponatų, iš kurių 528 vienetus sudarė prezidentui A. Smetonai skirti sveikinimai-adresai, fotoalbumai ir 1496 JAV lietuvių organizacijų nuotraukos. Konstatuotina, kad šie dokumentai su lietuvių tautinių organizacijų pavadinimais, vadovų ir narių pavardėmis bei parašais galėjo padėti KGB ir kitoms komunistų partijos struktūroms nustatyti „buržuazinius elementus“ ir su jais susidoroti. Išimtos JAV lietuvių organizacijų veiklos nuotraukos taip pat galėjo būti panaudotos nustatant Lietuvos SSR piliečių ryšius su JAV gyvenusiais giminėmis. Ši eksponatų išėmimo istorija iliustruoja, kaip brutaliai sovietinė valdžia elgėsi su Nepriklausomos Lietuvos paveldu, jį beatodairiškai naikino arba naudojo represinių struktūrų poreikiams.

What Story does the Museum of Gifts Dedicated to President Antanas Smetona Tell?

Dr. Ingrida Jakubavičienė

In 2024, the new exhibition “The Greatest Honor to Congratulate: Gifts to the President of the Republic of Lithuania Antanas Smetona”, opened in the Historical Presidential Palace in Kaunas, became a unique opportunity to see the numerous gifts presented to President A. Smetona on various occasions. The collection since 1941 was preserved in the M. K. Čiurlionis National Museum of Art. The gift collection was devided into six most important significant groups, according to the occasions on which the gifts were presented. The largest group consisted of gifts for the 60th anniversary of President A. Smetona, presented on September 8–9, 1934. The second group consisted of gifts of the name day (Antanas day) received on June 12–13, which were also presented in large numbers. The third group consisted of gifts received during trips around Lithuania. The fourth group includes gifts received on the occasion of February 16, the day of Independence of Lithuania, the fifth – gifts from organizations where President Antanas Smetona was the honorary chef, and the sixth contains gifts from various Lithuanian and foreign companies and organizations given during various meetings.

The study revealed that the collection of gifts of President Antanas Smetona reflects the general trends of representative gifts, imbued with national symbolism, that prevailed in Lithuania in the 1930s and 1940s, as a gift was often decorated with the image of Vytis (the Coat of Arms), Lithuanian Grand Duke Vytautas the Great or President Antanas Smetona, a tricolor (yellow-green-red) ribbon, amber, and motifs of national patterns. This research helped to determine that the Museum of Gifts of President A. Smetona speak of an authoritarian model of state governance, since certain groups of society tried to show respect for President Antanas Smetona with gifts, thus strengthening his strong authority. During the study, the circumstances of the presentation of many gifts were clarified and the donors were identified, and more extensive descriptions of the gift-giving ceremonies were found, which significantly expanded the information about the exhibits stored in the museum. In 1959, the museum was forced to transfer a large part of President Antanas Smetona‘s collection to the Kaunas City State Archives, and thus the museum lost 2,079 exhibits, of which 528 items consisted of greetings-addresses addressed to President Antanas Smetona, photo albums, and 1,496 photographs of Lithuanian organizations in the United States.

It is worth noting that these documents with the names of Lithuanian national organizations, the names and signatures of leaders and members, could have made it easier for the KGB and other structures of the Communist Party to identify “bourgeois elements” and deal with them. This example of the seizure of exhibits illustrates how brutally the Soviet authorities treated the heritage of Independent Lithuania, indiscriminately destroying it or using it for the needs of repressive structures.